

**PRAVA BORACA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE SA
OSNOVAMA I RAZLOZIMA INTEGRIRANJA PRAVA U DRŽAVI
BOSNI I HERCEGOVINI**

**WAR VETERANS' RIGHTS IN THE FEDERATION OF BOSNIA
AND HERZEGOVINA WITH THE BASIS AND REASONS FOR
THE RIGHTS INTEGRATION IN THE STATE OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

Pravni i socijalni aspekti integriranja boračke zaštite u Bosni i Hercegovini su izuzetno značajna i kompleksna pitanja, koja imaju karakter multidisciplinarne naučne oblasti. U osnovi, ovo je jedno od najosjetljivijih pitanja u postratnoj Bosni i Hercegovini, koje još nije dovoljno uređeno ni u entitetima Bosne i Hercegovine, a o rješavanju ovog pitanja na nivou države još uvijek se i ne razmišlja, a pogotovu nema praktičnih pokušaja rješavanja ovog pitanja na nivo države Bosne i Hercegovine. Analizirajući osnovna prava boraca i članova njihovih porodica, regulirana federalnim i kantonalnim propisima u Federaciji Bosne i Hercegovine, nedvojbeno se nameće zaključak da su ta prava regulirana parcijalno, neujednačeno i neracionalno. Ostvarivanje drugih - dopunskih prava prepušteno je kantonalnim vlastima koje imaju različite finansijske mogućnosti. Posljedice toga su nejednakost pred zakonom, jer se prava ostvaruju prema mjestu prebivališta. Ovakvo reguliranje i ostvarivanje prava direktno utiče na pravnu, socijalnu i ekonomsku neizvjesnost i nestabilnost, ne samo boraca i članova njihovih porodica, već i entiteta, pa i države u cijelosti. Zbog ovakvog stanja, čini se potpuno opravdanom analiza osnova i razloga integriranja prava boraca i članova njihovih porodica na nivou Bosne i Hercegovine. Priznajući osnovanost diskusije o ovom pitanju, a isključivo u cilju boljeg razumijevanja izlaganja, neophodno je definirati i značenje termina koji će se koristiti u ovom radu.

Ključne riječi: pravi, socijalni, boračko-invalidska, zaštita, integriranje.

Summary

Legal and social aspects of integrating soldier care in Bosnia and Herzegovina are highly important and complex questions, requiring multidisciplinary science approach. Essentially, this is one of most sensitive questions in post-war Bosnia and Herzegovina that has not been adequately regulated in entities of Bosnia and Herzegovina. On the state level it has not even considered, and there are no any practical attempts to solve it. Analysing basic rights of war veterans and their family members, regulated on federal and cantonal level in Federacija BiH, one can make an unambiguous conclusion that these regulations were made partly, unevenly and irrationally. Additional rights implementation is left to cantonal authorities that have different financial abilities. This kind of regulation process and rights claim directly affects legal, social and economic uncertainty and instability, not only that of war veterans and their family members, but also that of entities, and the whole state. Due to this situation, the analysis of basics and motivation for integration of rights of war veterans and their family members on the state level is totally justified. Acknowledging the adequacy of discussing this question to understand the presentation better, it is essential to define the meaning of the terms that will be used in this paper.

Key words: legal aspects, social aspects, war veteran welfare system, integration

Uvodna razmatranja o pojmovima

Pojmovi koji se koriste u ovom radu imaju zakonsko uporište i značenje, kako slijedi: **borac i boračko-invalidska** zaštita su kao termini, imanentni bosanskom jeziku i u ovom radu se koriste kao dominantni pojmovi, ali ne i jedini, s obzirom da važeći Zakon iz oblasti boračko-invalidske zaštite u Federaciji BiH koristi pojam **branilac i braniteljsko-invalidska zaštita**, kao općeprihvaćene pojmove, iako su to pojmovi imanentni hrvatskom jeziku, sadržajno su istog značenja. U entitetu Republika Srpska su u upotrebi pojmovi **borac i boračko-invalidska zaštita**. U entitetu Federacija Bosne i Hercegovine osnov za jednaku i ravnopravnu upotrebu ovih pojmova je u Ustavu Bosne i Hercegovine i Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i koriste se pojmovi i na bosanskom jeziku, ali korištenje

i drugih pojmova, zasnovano je na ustavnim propisima, te na Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave¹. Isto uporište je u Zakonu o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave². U ravnopravnoj upotrebi sa pojmovima: **poginuli borac i članovi porodica poginulih boraca** su i pojmovi: **šehid i članovi porodica šehida**. Inače, pojam šehid i određenje ovog pojma, našao sam u “Rječniku bosanskog jezika (karakteristična leksika)”³, u kome se šehidom naziva svaki musliman koji na Božijem putu bude svjedok istine svojim životom i time stekne Božiju milost. Iako je ovo pojam koji rabe samo muslimani i koji je vezan za njihovu vjersku pripadnost, on je kod Bošnjaka - Muslimana poprimio opće pravo građanstva i svakodnevnog upotrebe, a zakonski se koristi kao sinonim za pojam poginuli borac. Osnov za upotrebu pojma šehid, našao sam u Zakonu o udruženjima ratnih vojnih invalida, članova porodica šehida i poginulih boraca i demobilisanih pripadnika oružanih snaga⁴, kao i u Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica⁵.

Dominantno korištenje pojmova: **borac i boračko-invalidska zaštita** je u skladu sa zakonom, a i zbog toga što je u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini upotreba ovih pojmova najprikladnija, posebno sa stanovišta ishoda i završetka rata, a posebno i zbog budućnosti multietničke i multikonfesionalne nam države. U svom osnovnom određenju, ovi pojmovi ne sadrže u sebi asocijacije odbrane dijelova teritorije države, niti asocijacije takozvane odbrane pojedinih naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini, a uz to još imaju i svoju višedecenijsku upotrebnu vrijednost, a sve ovo u cilju integriranja boračke zaštite u državi Bosni i Hercegovini. Pravne i socijalne aspekte integriranja boračke zaštite kao nerazdvojive termine za ovo pitanje, jedino je moguće promatrati kroz socijalno pravo, koje je mlada grana pravnog sistema i pravne nauke. Kako socijalno pravo još nije steklo opće pravo građanstva, zato što je relativno novo, mora se kazati da se ono razvilo i razvija iz drugih grana prava, specijalno iz radnog prava, ali isto tako i iz upravnog, porodičnog, finansijskog i drugih grana prava,⁶ ali

1 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave (“Službene novine Federacije BiH”, br. 3/96 i 48/99)

2 Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave (“Službene novine Federacije BiH”, br. 58/02 i 19/03)

3 Alija Isaković, “Rječnik bosanskog jezika (karakteristična leksika)”, Sarajevo, 2005, str. 308

4 Zakon o udruženjima ratnih vojnih invalida, članova porodica šehida i poginulih boraca i demobilisanih pripadnika oružanih snaga (“Službene novine Republike BiH”; br. 33/95 i 37/95)

5 Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica (“Službene novine Federacije BiH”; br. 33/04, 56/05 i 70/07)

6 Vidjeti: Prof. dr Veselin Trninić, „Socijalna prava invalida rata u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, 1997.

i drugih oblasti znanosti. Navedeni aspekti integriranja boračke zaštite u Bosni i Hercegovini spadaju u posebna socijalna prava koja predstavljaju konkretizaciju općeg sistema socijalnog prava i obuhvataju zasebnu oblast koja je dio integralne socijalne i pravne politike društva. Promatrajući i proučavajući predmetne aspekte integriranja boračke zaštite, nužno je ukazati na činjenicu da pravni i socijalni aspekti u suštini predstavljaju socijalno-zaštitno pravo, koje obuhvata tri uža područja, i to: socijalno osiguranje, socijalno obezbjeđenje i socijalno staranje.

Socijalno osiguranje označava najvažniji dio socijalne zaštite, i to onaj dio u kome je socijalna zaštita gotovo u cjelini podignuta na stepen prava.⁷ To je dakle, pravno utvrđen jedinstven sistem obaveznog osiguranja u kojem osiguranici na principima solidarnosti i uzajamnosti osiguravaju novčana davanja, materijalna davanja i stručne usluge, u konkretnom slučaju kod rana, povreda, ozljeda, bolesti, smrti, pogibije, nestanka lica, invalidnosti, otklanjanja opasnosti od nastupanja invalidnosti, tjelesnog oštećenja i slično.⁸ Prema tome, ovo je najvažniji dio općeg sistema socijalnog obezbjeđenja.

Socijalno obezbjeđenje imaju lica (boračka populacija) kojima je pozitivnim propisima priznato pravo da od određenog organa uprave ili organizacije zahtijevaju da im pruže socijalnu zaštitu, koja ovako podignuta na stepen prava predstavlja socijalno obezbjeđenje, odnosno socijalnu sigurnost. Dakle, socijalno obezbjeđenje ne zavisi direktno od doprinosa pojedinca (tj. od visine i dužine ulaganja u pojedine fondove), nego se zasniva na potrebama građana (boračke populacije) u slučaju nastupanja određenih socijalnih rizika, a što je u suštini garancija socijalnog minimuma.

Kod **socijalnog staranja** lica nemaju pozitivnim propisima priznato pravo na socijalnu zaštitu, nego mogu samo da takvu zaštitu traže (mole), ako nemaju socijalno pravo u subjektivnom smislu riječi, onda se takva zaštita naziva socijalno staranje (u koja prvenstveno ulaze socijalne pomoći).

Zajednička karakteristika sva tri definirana područja socijalne zaštite sastoji se primarno u tome da je težište ove podjele u načinu i izvorima obezbjeđivanja osnovnih i dopunskih sredstava za boračku populaciju u državi Bosni i Hercegovini, neovisno od toga o kom dijelu BiH je riječ. Razumjeti i istražiti pravni i socijalni aspekt integriranja boračke zaštite u Bosni i Hercegovini sa naučnog i pozitivno-pravnog aspekta, trebao bi

7 Vidjeti: Prof. dr Mihailo Stupar, „Socijalna politika“, Beograd, 1963.

8 Vidjeti: Prof. dr Veselin Trninić, „Socijalna prava invalida rata u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, 1997; Vidjeti: Prof. dr Mihailo Stupar, „Socijalna politika“, Beograd, 1963.

se ogledati u normativnom izrazu “socijalno-pravne države”. Naime, u širem smislu, ovo pitanje je naslovljeno na pitanje odnosa države i prava, a država i pravo su nerazdvojno u dijalektičkom jedinstvu povezane pojave. Uz to, pitanje suštine države, s jedne strane, i pravnog i socijalnog iz oblasti boračke zaštite, s druge strane, predstavljaju intrigantno i aktuelno pitanje kojim bi se socijalno pravo, danas u Bosni i Hercegovini, moralo kontinuirano baviti. Bosna i Hercegovina neće biti bliža Vijeću Evrope i drugim međunarodnim asocijacijama, ako samo jedan entitet ili oba reguliraju određene odnose (pa makar to bilo i za rješavanje veoma teško pitanje – pitanje socijalnih prava boraca i drugih žrtava rata), ukoliko to ne učini i država svojim zakonodavstvom jer je ona obavezni međunarodno-pravni subjekt prema međunarodnom javnom pravu. Prema tome, Ustav Bosne i Hercegovine kao integralni dio Općeg okvirnog sporazuma sadrži uobičajene elemente svojstvene najvišem pravnom i političkom aktu jedne države, iako je prema svom sadržaju i međunarodnim konvencijama i akt međunarodnog prava. Potvrda naznačene konstatacije o Ustavu BiH se temelji na četiri argumenta opće prirode: **Prvo**, u podjeli nadležnosti između BiH i entiteta prihvata se tipična federalna struktura, sa isključivim ovlastima BiH u nizu oblasti državnog uređenja, odnosno ekonomskog i socijalnog sistema; **Drugo**, i institucije, odnosno organi BiH ukazuju na federalnu strukturu; **Treće**, Ustav po osnovu utvrđivanja pune slobode kretanja lica, roba, usluga i kapitala širom Bosne i Hercegovine potvrđuje jedinstven ekonomski i socijalni prostor u međunarodno priznatim granicama BiH; **Četvrto**, Ustav BiH kao najviši pravni akt nadređuje ustave i zakone entiteta, a Ustavni sud Bosne i Hercegovine je nadležan da „verificira” kompatibilnost ustava entiteta sa Ustavom Bosne i Hercegovine.⁹

Od 1991. godine do danas, prava boračke populacije su regulirana i ostvarivana na različite načine i na različitim nivoima, prevashodno zaviseći od finansijskih mogućnosti, kako za korisnike iz reda Armije Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatskog vijeća obrane, tako i za korisnike iz reda Vojske Republike Srpske. U Federaciji BiH, kao većem entitetu, postupak ujednačavanja i unificiranja prava je u toku, te se sagledavaju i analiziraju se svi ratni i poratni zakonski propisi¹⁰, dok je u Republici Srpskoj,

9 Prof. dr. Kasim I. Begić, „Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Dejtonskog sporazuma (1991-1996)“, Sarajevo, 1997, str. 297. i 298.

10 Ratni propisi iz oblasti boračko-invalidske zaštite Republike BiH i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne: Zakon o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca (Službeni list R BiH, broj: 2/92 i 13/94); Zakon o zaštiti pripadnika Teritorijalne odbrane i drugih branilaca Republike Bosne i Hercegovine (Službeni list R BiH, broj: 4/92 i 13/94); Zakon o izuzetnom materijalnom obezbjeđenju ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca (Službeni list R BiH, broj: 33/95, 37/95 i 17/96); Uredbom o zaštiti vojnih invalida za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili rata na području Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (Narodni list

kao manjem entitetu to riješeno na drugi način.¹¹ Radi cjelovitog uvida u rješavanje pitanja boračke zaštite u cijelosti ukazuje se na rješavanje ovog pitanja danas, a pri tome vodeći računa o razvoju boračke zaštite u Bosni i Hercegovini na iskustvima Drugog svjetskog rata.

1. Boračka zaštita u Federaciji Bosne i Hercegovine

Prava ratnih i mirnodopskih vojnih invalida¹² i članova njihovih porodica, članova porodica šehida, članova porodica poginulih, umrlih i nestalih boraca, demobiliziranih boraca i lica zaslužnih u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu, po prvi puta se na jedinstven i unificiran način nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma uređuju u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.¹³

Tri su osnovne karakteristike sistema socijalnog osiguranja, odnosno reguliranja boračke zaštite, i to:

- za korisnike prava boračko-invalidske zaštite koji su svoja prava regulirali (stekli) do 6.4.1992. godine, primjenjuju se propisi preuzeti od bivše SFRJ, dok se na korisnike prava iz boračko-invalidske

HZH-B, broj:2/93); Uredbom o izmjeni Uredbe o zaštiti vojnih invalida za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili rata na području Hrvatske zajednice Herceg-Bosna (Narodni list HZH-B, broj: 9/93) i Zakonom o zaštiti vojnih invalida i obitelji poginulih i nestalih branitelja (Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosne, broj: 36/94 i 24/95).

- 11 U Republici Srpskoj, prava boraca, ratnih i mirnodopskih vojnih invalida (u socijalnim pravima su izjednačeni ratni i mirnodopski vojni invalidi) i članovi porodica poginulih, umrlih i nestalih boraca Odbrambeno-otadžbinskog rata, članovi porodice umrlih vojnih invalida, članovi porodice poginulog ili umrlog vojnika na služenju vojnog roka i lica u rezervnom sastavu, regulirana su Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca Odbrambeno-otadžbinskog rata ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 46/04,53/04 i 20/07, a Prečišćeni tekst ovog zakona je objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske, broj 55/07). Navedeni zakon je pretrpio izmjene i dopune, ali ne suštinskog značaja. Ovim zakonom su na jedinstven i unificiran način regulirani uslovi, način i postupak za utvrđivanje statusa i prava korisnika boračko-invalidske zaštite, a potom i način ostvarivanja prava, način obezbjeđenja novčanih sredstava, te druga pitanja od značaja za ostvarivanje Zakonom propisanih prava. Metodologija izrade zakona je ista kao u Republici Srbiji.
- 12 Invalidnost potječe od latinske riječi "invalidus", što znači: nejak, nemoćan, slab, iznemogao, nesposoban, onespособljen. Do svog sadašnjeg značenja invalidnost je pretrpjela niz značajnih promjena. Međutim, i danas postoje neslaganja u definiciji invalidnosti, odnosno u njenom korjenitom značenju. Za laike je invalidnost gubitak nekog dijela tijela, za privrednike smanjenje kvaliteta i kvantiteta radnog učinka pojedinca, za osiguranika je to, u prvom redu, gubitak zarade i određene socijalne pozicije. U Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, kao dokumentu Ujedinjenih naroda umjesto nekad uobičajnih termina "invalidne osobe" i "invalidi" (disabled persons, the disabled) upotrebljava se izraz "osobe sa invaliditetom" (persons with disabilities). Namjera je jasna: naglasiti kako se obilježje "invalidnosti" ne odnosi na (cijelu) osobu. Smatra se da ovaj prevod treba poštovati, iako ova nova sintagma nije (za sad) kod nas uobičajena. Pravila su objavljena kao "Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom", koje je usvojila Generalna skupština na svom 48. zasjedanju, 20. decembra 1993. godine (Rezolucija 48/96), Tuzla, 1999.
- 13 Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica usvojen je i proglašen ukazom Predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine od 11. juna 2004. godine i objavljen u "Službenim novinama" Federacije Bosne i Hercegovine broj: 33/04, da bi stupio na snagu narednog dana od dana objavljivanja, tj. 20. juna 2004. godine.

zaštite, koji su svoja prava regulirali (stekli) nakon 6.4.1992. godine, primjenjuje Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica;

- u osnovi, predviđena prava u Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica, podudaraju se sa propisima koji su se primjenjivali do donošenja novog Zakona i
- očigledno je da su na prava u novom Zakonu imala utjecaja rješenja iz savremenih pravnih sistema, a da pri tome nije vođeno računa o ekonomskim i finansijskim mogućnostima budžeta iz kojih se finansiraju zakonima utvrđena prava.

Prema Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica, braniocem se smatra pripadnik Armije Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatskog vijeća obrane i policije nadležnog organa unutrašnjih poslova koji je učestvovao u odbrani Bosne i Hercegovine (početak agresije na općinu Ravno) od 18.09.1991. do 23.12.1996. godine, odnosno do prestanka neposredne ratne opasnosti i koji je demobiliziran rješenjem nadležnog vojnog organa, kao i lice koje je učestvovalo u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu prije 18.09.1991. godine, a koje je angažirano od nadležnih organa. Shodno naprijed definiranom pojmu branioca, da se zaključiti da se u vojne žrtve rata mogu uvrstiti:

1. ratni vojni invalidi
2. mirnodopski vojni invalidi
3. članovi porodica lica poginulih, umrlih ili nestalih boraca
4. članovi uže porodice, odnosno roditelji poginulih vojnih lica ili umrlih od rana, povreda ili ozljeda zadobijenih pod zakonom utvrđenim okolnostima
5. članovi uže porodice, odnosno roditelji vojnih lica koji umru od bolesti zadobijenih pod zakonom utvrđenim okolnostima
6. članovi porodica ratnih vojnih invalida od I do VII grupe poslije njihove smrti
7. bivši (demobilizirani) borci.

Analizirajući pojam branioca i vremenski period u kome se to svojstvo stječe, došlo se do zaključka da je zakonodavac kao krajnji datum do kada se može steći svojstvo branioca odredio datum prestanka neposredne ratne opasnosti, a da je za prvi dan, pa čak i ranije od kada se može steći svojstvo branioca u Federaciji Bosne i Hercegovine, uzeo dan početka agresije

na općinu Ravno, a to je 18.9.1991. godine. Za lice koje je učestvovalo u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu prije 18.9.1991. godine, zakonodavac nije rekao, niti utvrdio, od kog nadležnog organa bi trebalo biti angažirano lice, mada se pretpostavlja da je to, vjerovatno, nadležni vojni organ, iako je to nedorečeno. Uz ova zapažanja o pojmu branioca i o datumu stjecanja i prestanka tog svojstva, neophodno je ukazati i na vrijeme međunarodnopravnog priznanja Bosne i Hercegovine, koje je uslijedilo na sjednici Vijeća ministara Evropske zajednice u Briselu 6. aprila 1992. godine, s tim da ono počinje teći od 7. aprila 1992. godine. Dakle, iako pojam agresije nije još uvijek definiran na općeprihvatljiv način, nameće se zaključak da je datum od kada se može steći svojstvo branioca formalnopravno, najblaže rečeno diskutabilan, s obzirom da 18.9.1991. godine Bosna i Hercegovina nije bila međunarodno priznata.

1.1. Pravni osnov za reguliranje prava ratnih vojnih invalida

Da bi ostvario pravo iz oblasti boračko-invalidske zaštite, ratni vojni invalid mora biti državljanin Bosne i Hercegovine koji je, vršeći vojne i druge dužnosti za ciljeve odbrane Bosne i Hercegovine, zadobio ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%.

Novina u odnosu na dosadašnja zakonska rješenja je i to da je ratni vojni invalid i lice koje je pod istim uslovima bilo ratni zarobljenik i zadobilo ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je u tom svojstvu zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%.

Pod istim uslovima i okolnostima, svojstvo ratnog vojnog invalida može steći i strano vojno lice (stranac).

Pored ratnih vojnih invalida, Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica, poznaje i kategoriju mirnodopskog vojnog invalida. To svojstvo može steći lice koje je u miru bez namjere, vršeći vojnu dužnost, zadobilo ranu ili povredu, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%, odnosno kod kojeg je usljed bolesti ili pogoršanja bolesti nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 60% u periodu od 24.12.1996. godine i dalje, i to:

- vojno lice na služenju obaveznog vojnog roka,
- pitomac u vojnoj školi,
- pripadnik rezervnog sastava za vrijeme vojne dužnosti.

Kako bi ratni vojni invalid kontinuirano i nesmetano uživao svoja pripadajuća prava, dužan je nadležnom organu za boračku zaštitu prijaviti sve promjene koje utječu na korištenje, obim i prestanak tih prava, a ako to ne učini sam, to će onda po službenoj dužnosti učiniti organ državne uprave, te mu donijeti rješenje o prestanku ili izmjeni priznatih prava.

1.2. Pravni osnov za stjecanje svojstva ratnog vojnog invalida

Za postojanje pravnog osnova, neophodno je nastupanje osiguranog slučaja. To se utvrđuje posebnim postupkom koji je reguliran Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i koji sadrži odredbe posebne vrste upravnog postupka, u odnosu na važeći Zakon o upravnom postupku. Odredbe Zakona o upravnom postupku se primjenjuju samo u slučaju ako nedostaje neka posebna odredba u Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica.

Prema tome, svojstvo ratnog vojnog invalida može se steći samo na osnovu oštećenja organizma koje je nastalo uslijed rane ili povrede, koji su ostavili vidne tragove pod kojim se podrazumijevaju jasno vidljivi tragovi na površini tijela i vidljiva oštećenja unutrašnjih organa utvrđena odgovarajućim dijagnostičkim metodama. Za određivanja procenta vojnog invaliditeta koristi se Pravilnik o utvrđivanju procenta vojnog invaliditeta sa Listom procenata vojnog invaliditeta, koji je nakon usvajanja Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica, donio rukovodilac federalnog organa državne uprave nadležan za pitanja boračko-invalidske zaštite 20.07.2004. godine i koji se primjenjuje od dana početka primjene Zakona. Imajući u vidu činjenicu da je pojmovno i suštinski određeno značenje invalidnosti, ovdje treba napomenuti da se danas u Federaciji Bosne i Hercegovine procent invalidnosti određuje po različitim pravilnicima i listama (npr. za vojne invalide, civilne žrtve rata, za vojnu sposobnost, za radnu sposobnost i slično), što dodatno otežava posao ljekarima pojedinačno, odnosno institucijama koje se bave ovim poslom, kao što je u Federaciji BiH, Institut za medicinsko vještačenje za oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite, dječije i invalidske zaštite, boračko-invalidske zaštite, odbrane i vještačenja u drugim oblastima.¹⁴ Razmišljajući o ovom problemu, koji ima višestruke negativne konotacije, počevši od toga da osobe sa invaliditetom za isto tjelesno oštećenje po različitim pravilnicima i listama invaliditeta dobijaju značajno različite procenete tjelesnog

¹⁴ Uredba Vlade Federacije BiH o postupku medicinskog vještačenja i osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje („Službene novine Federacije BiH“, broj: 17/06.

oštećenja, nameće se zaključak da bi bilo neophodno da se ovaj posao obavlja u skladu sa međunarodnim pravilima i listama procenata invaliditeta, jer se time posao olakšava i ljekarima – stručnim licima, koja se bave ovim poslom, a sve osobe sa invaliditetom dovode u ravnopravan i jednak položaj, te uz to imaju i međunarodno priznat procent invaliditeta bilo gdje u svijetu.¹⁵ Za određivanje procenta invaliditeta uzima se u obzir i oštećenje organizma nastalo usljed: upotrebe standardnih lijekova; operacija i drugih terapijskih poduhvata radi liječenja od rane, povrede i bolesti zadobijenih pod zakonom predviđenim okolnostima i nošenja ortopedskih pomagala; okolnosti pod kojima je kod ratnog vojnog invalida nastupilo oštećenje organizma usljed psihosomatskih oštećenje i poremećaja¹⁶ i manifestiralo se do 23.12.1997. godine; gubitka ili teškog oštećenja parnog organa, ako je drugi parni organ izgubljen ili teško oštećen usljed posljedica rane, povrede ili bolesti zadobijene pod zakonom utvrđenim okolnostima. Ovisno od stepena oštećenja organizma izraženog u procentu, ratni vojni invalidi razvrstavaju se u deset grupa invaliditeta i to od prve do desete grupe.

Ovisno od stepena tjelesnog oštećenja, da bi invalid stekao svojstvo ratnog vojnog invalida i da bi mu bio utvrđen procenat invaliditeta, potrebno je da isti podnese zahtjev za utvrđivanje vojnog invaliditeta, ali istovremeno da podnese i zahtjev za ostvarivanje prava iz ove grane socijalnog osiguranja. Ova dva zahtjeva se moraju razlikovati, jer je izvjesno da se prava ostvaruju tek na osnovu traženja, a i tim prije, jer se neka prava ostvaruju retroaktivno u odnosu na dan podnošenja zahtjeva. Kako je po Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica predviđeno tzv. **prevođenje** ranijih korisnika ovih prava po novom zakonu, to se zakonodavac odlučio da većinu prava veže za dan stupanja na snagu citiranog Zakona.¹⁷

15 Međunarodna klasifikacija oštećenja, nesposobnosti i hendikepiranosti (ICIDH) koja je prvobitno objavljena od Svjetske zdravstvene organizacije u probnu svrhu 1980. godine. Razvijena nakon sistematičnih pokušaja na raznim poljima i nakon međunarodnih konsultacija u zadnjih pet godina, ista je usvojena od strane 44. Skupštine Svjetske zdravstvene organizacije održane 22.05.2001. godine (Rezolucija WHA 54.21) za međunarodnu upotrebu. Međunarodna klasifikacija bolesti i s tim u vezi zdravstveni problemi (skraćenica: ICD-10) je objavljena kao Deseta revizija, Poglavlje 1 do 3, od Svjetske zdravstvene organizacije, Ženeva 1992. – 1994.

16 Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) se može definirati kao zakašnjeli ili produženi odgovor na stresni događaj ili situaciju (bilo kratkog ili dugog trajanja) izuzetno ugrožavajuće (prijeteeće) ili katastrofalne prirode, koji vjerovatno u skoro svake osobe izaziva sveprožimajuću uznemirenost.

Prije ili kasnije i kod nas se mora mnogo ozbiljnije prići uvođenju posttraumatskog stresnog poremećaja u listu vojnog invaliditeta. Centralno mjesto u procjenama oštećenja organizma, svakako, imaju trajne promjene ličnosti, kao finale posttraumatskih preživljavanja pacijenta i dijagnostički minimum za mediko-legalnu verifikaciju.

Izvor: Posttraumatski stresni poremećaj – novi uzrok invaliditeta i invalidnosti, Institut za ocjenjivanje radne sposobnosti - Sarajevo, Sarajevo, 2002.

17 Prof. dr. Sead Dedić, "Socijalno pravo", Sarajevo 2005., str. 194. – 195.

Prema tome, da bi došlo do socijalnozaštitnog pravnog odnosa ratnih vojnih invalida, neophodno je da se kumulativno ispune tri uslova:

1. pravni osnov, odnosno status zaštićenog lica,
2. nastupanje zaštićenog (socijalnog) slučaja
3. izjava (zahtjev) lica pogođenog tim slučajem.

1.3. Elementi pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja (socijalnih prava) ratnih vojnih invalida

Elementi pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja ratnih vojnih invalida su grupisani na slijedeći način:

1. subjekti pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja ratnih vojnih invalida,
2. prava i obaveze iz pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja ratnih vojnih invalida
3. pravo na socijalne prestacije ratnih vojnih invalida.

1.3.1. Subjekti pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja ratnih vojnih invalida

Subjekti pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja (prava) ratnih vojnih invalida su:

1. zaštićena lica iz reda ratnih vojnih invalida
2. organ uprave nadležan za poslove boračko-invalidske zaštite putem kojeg se ostvaruju prava ratnih vojnih invalida.

1.3.2. Prava i obaveze iz pravnih odnosa socijalnog obezbjeđenja (prava) ratnih vojnih invalida

Osnovna prava ratnih vojnih invalida su:

1. lična invalidnina
2. dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica
3. ortopedski dodatak
4. zdravstvena zaštita, ukoliko to pravo ne mogu ostvariti po drugom osnovu

5. naknada za ishranu i smještaj za vrijeme putovanja i boravka u drugom mjestu po pozivu nadležnog organa uprave iz oblasti boračko-invalidske zaštite.

1.3.2.1. Lična invalidnina

Pravo na ličnu invalidninu je bezuslovno pravo koje ratnom vojnom invalidu pripada bez obzira na imovinsko stanje, na prihod od samostalne djelatnosti, socijalnog osiguranja ili na prihod ostvaren po bilo kojem drugom osnovu. Lična invalidnina ratnog vojnog invalida utvrđuje se u mjesečnim iznosima, prema grupi vojnog invaliditeta. Osnovica za određivanje mjesečnih novčanih primanja utvrđuje se u početnom iznosu od 734,00 KM, koja se odlukom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine početkom svake godine mijenja i usklađuje prema kretanju indeksa maloprodajnih cijena, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku iz prethodne godine i visine raspoloživih sredstava planiranih u federalnom budžetu za tekuću godinu. Mjesečni iznos invalidnine ratnih vojnih invalida od I do X grupe određuje se u procentu od osnovice, i to od 100% I grupe, pa do 5% X grupe.

1.3.2.2. Dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica

Pravo na dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica imaju ratni vojni invalidi od I do IV grupe, koji su nesposobni za vršenje osnovnih životnih potreba bez pomoći drugog lica. U cilju ostvarivanja prava na dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica, ratni vojni invalidi se razvrstavaju u tri stepena i to:

1. u prvi stepen – ratni vojni invalidi I grupe, koji su potpuno nesposobni da se brinu o sebi i samostalno obavljaju osnovne životne potrebe, a kojima je potrebna stalna njega i pomoć od strane drugog lica
2. u drugi stepen – ostali ratni vojni invalidi prve grupe, kao i ratni vojni invalidi II, III i IV grupe kod kojih pored vojnog invaliditeta, postoje i druga oštećenja organizma koja su nastala nezavisno od vojnog invaliditeta, a koja su zajedno sa vojnim invaliditetom jednaka oštećenju organizma vojnog invalida I grupe razvrstanih u prvi stepen dodatka,
3. u treći stepen – vojni invalidi od II, III i IV grupe, čija je nesposobnost jednaka nesposobnosti vojnog invalida I grupe razvrstanih u drugi stepen dodatka.

Iznos dodatka za pomoć i njegu od strane drugog lica utvrđuje se od osnovice kako slijedi:

1. za prvi stepen 100% od osnovice,
2. za drugi stepen 70% od osnovice,
3. za treći stepen 50% od osnovice.

Pravo na dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica utvrđeno je Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i Pravilnikom o dodatku za njegu i pomoć od strane drugog lica vojnih invalida kojim se propisuju medicinske indikacije za razvrstavanje vojnih invalida od I do IV grupe prema potrebi za njegom i pomoći od strane drugog lica i grupi vojnog invaliditeta u stepen dodatka.¹⁸

1.3.2.3. Ortopedski dodatak

Pravo na ortopedski dodatak imaju vojni invalidi kojima je vojni invaliditet utvrđen zbog težih oštećenja organizma koja su neposredna posljedica rata, odnosno zadobijene rane, povrede, ozljede ili bolesti koja je prouzrokovala amputaciju ekstremiteta ili teško oštećenje funkcije ekstremiteta, ako i zbog potpunog gubitka vida na oba oka ili enukleacije jednog oka. Navedena oštećenja organizma razvrstavaju se u tri stepena, prema težini, vrsti i uzroku oštećenja.

Osnovica za određivanje visine ortopedskog dodatka je mjesečni iznos lične invalidnine vojnog invalida I grupe, pa u skladu s tim, visina ortopedskog dodatka iznosi mjesečno:

1. za prvi stepen – 29% od osnovice,
2. za drugi stepen – 22% od osnovice
3. za treći stepen – 17% od osnovice

U slučaju kad kod vojnog invalida postoji kombinacija više oštećenja prvog stepena, ortopedski dodatak se povećava za 25%.

Pravo na ortopedski dodatak je regulirano Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i Pravilnikom o ortopedskom dodatku vojnih invalida prema kome ovo pravo ima vojni invalid kome je vojni invaliditet utvrđen na osnovu Pravilnika o utvrđivanju procenta vojnog invaliditeta zbog oštećenja organizma koja se razvrstavaju po stepenima.¹⁹

¹⁸ Pravilnik o dodatku za njegu i pomoć od strane drugog lica vojnih invalida donesen je od rukovodioca Federalnog organa uprave zaduženog za oblast boračko-invalidske zaštite 20.7.2004. godine pod brojem 01-02-1134/04.

¹⁹ Pravilnik o utvrđivanju procenta vojnog invaliditeta sa Listom procenata vojnog invaliditeta donesen je od rukovodioca Federalnog organa uprave za poslove boračko-invalidske zaštite 20.7.2004. godine pod brojem

1.4. Pravo na socijalne prestacije ratnih vojnih invalida

Socijalna prava ratnih vojnih invalida su dosta raznovrsna, jer se nastojalo kroz zakonsku regulativu postići što veća socijalna sigurnost iz ove posebne vrste socijalnog obezbjeđenja. Za socijalne prestacije ratnih vojnih invalida se može reći da su kauzalne i odmjereno regulirane, tako da se one daju ne samo u novcu, nego i u naturi i uslugama. Treba posebno naglasiti da ratni vojni invalidi imaju prava da prema Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica mogu pod povoljnijim uvjetima ostvariti pravo na penziju i dodatak na penziju u skladu sa propisima iz oblasti penzijsko-invalidskog osiguranja. Osim navedenih osnovnih prava ratnih vojnih invalida koja se finansiraju iz budžeta Federacije BiH kao prestacija u novcu, kao posebnu novčanu prestaciju reguliranu zakonom, ističu se prava dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja i članova njihovih porodica uređenih na nivou Federacije BiH.²⁰

Ovim Zakonom uređena su: prava, uvjeti i postupak za ostvarivanje prava dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja (što podrazumijeva i ratne vojne invalide nosioce ratnih priznanja i odlikovanja) i članova porodica poginulih, umrlih i nestalih lica koja su posthumno dobitnici ratnih priznanja i odlikovanja kao pripadnici Armije RBiH, Hrvatskog vijeća obrane i MUP-a za vojne zasluge u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu od 18.9.1991. godine do 23.12.1995. godine. Zakonom su utvrđena priznanja i odlikovanja za korisnike ovog prava iz reda Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane.

Nosiocima najvećih ratnih priznanja i odlikovanja osim prava reguliranih Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica, pripadaju i prava utvrđena drugim propisima iz oblasti boračko-invalidske zaštite.

Vlada Federacije BiH je, osim navedenih novčanih prestacija, regulirala, te obezbijedila način i obim ostvarivanja socijalnih prava u naturi i uslugama. Jedno od najvećih prava u naturi koje je obezbijedila i ostvarila Vlada FBiH je pravo na besplatno (poklonjeno) motorno vozilo za ratne vojne invalide 100% I grupe.

Od socijalnih prava u vidu usluga koje je obezbijedila Vlada Federacije BiH za ratne vojne invalide – paraplegičare treba istaći program fertiliteta paraplegičara koji je započet u julu 1999. godine. Uz sve istaknute socijalne prestacije ratnih vojnih invalida u novcu, naturi i uslugama koje

01-02-1134/04 i Pravilnik o ortopedskom dodatku vojnih invalida koji je donesen od rukovodioca Federalnog organa uprave za poslove boračko-invalidske zaštite 20.07.2004. godine pod brojem 01-02-1134/04.

20 Zakon o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, br. 70/05 i 61/06).

su regulirane federalnim propisima ili odlukama Vlade Federacije BiH, treba istaći i Fondaciju za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija u Federaciji BiH, koja je osnovana Odlukom Vlade Federacije BiH.²¹ Dakle, putem Fondacije boračka populacija u cijelosti (pa i ratni vojni invalidi) rješavaju socijalno pravo na stan koji predstavlja kombinovanu socijalnu prestaciju u novcu iaturi. Djelatnost Fondacije je pružanje pomoći u:

- opravci i sanaciji porodičnih i stambenih zgrada, stanova u privatnom vlasništvu i stanova na kojima postoji stanarsko pravo;
- izgradnja novih stambenih jedinica i
- osiguranje povoljnih kredita za ove namjene.

Pravilnikom su utvrđeni uslovi, način i kriterij za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja: ratnih vojnih invalida, članova porodica šehida, poginulih i nestalih boraca, demobiliziranih boraca, porodica umrlih ratnih vojnih invalida i porodica umrlih demobiliziranih boraca, koji nemaju riješeno stambeno pitanje. Pravilnik sadrži kriterije i mjerila za utvrđivanje liste prioriteta od kojih se posebno ističe dužina učešća u oružanim snagama, stepen invaliditeta kod ratnih vojnih invalida, ratna priznanja, učešće i rezultati u invalidskom sportu, kao i stimulans za povratak u predratna prebivališta na prostoru Republike Srpske, a po osnovu svih ovih kriterija i mjerila dobija se određeni broj bodova i tako sačinjava lista prioriteta za stambeno zbrinjavanje. Uz sva pobrojana osnovna i druga socijalna prava ratnih vojnih invalida reguliranih na nivou Federacije BiH, a sve u cilju što veće socijalne sigurnosti iz ove posebne vrste socijalnog obezbjeđenja, posebno su obrađuju prava demobiliziranih boraca i dopunskih prava branilaca i članova njihovih porodica.

1.5. Prava demobiliziranih boraca i druga (dopunska) prava boraca i članova njihovih porodica koja su regulirana kantonalnim zakonima

Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica je pri reguliranju osnovnih prava boračke populacije u cijelosti, predvidio i druga prava,

²¹ Odluka o osnivanju Fondacije za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija („Službene novine Federacije BiH“, br. 322/02); Statut Fondacije za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija donio je Odbor povjerenika Fondacije na prvoj sjednici održanoj 02.08.2002. godine na koji je Vlada Federacije BiH dala saglasnost svojom Odlukom br. 401/2002 od 07.08.2002. godine i Pravilnik o uslovima, načinu i kriterijima za dodjelu sredstava za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija, koji je donio Upravni odbor Fondacije na sjednici održanoj 12.05.2006. godine.

od kojih posebno ističe da kantoni u Federaciji BiH utvrđuju postupak i način ostvarivanja zdravstvene zaštite, liječenja u inozemstvu, pravo na ortopedsko pomagalo, zapošljavanje, prava branilaca i članova njihovih porodica koja ostvaruju kao druga prava u skladu sa federalnim i kantonalnim propisima koja nisu obuhvaćena Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica, te na kraju posebno ističe da kantoni svojim propisima prioritarno rješavaju stambena pitanja pripadnika boračke populacije. Federalnim Zakonom se obavezuju kantoni da svojim propisima osiguraju stambeno zbrinjavanje i pomoć u stambenom zbrinjavanju boračke populacije po pravu prvenstva, kako slijedi:

1. djeca poginulih, umrlih i nestalih boraca bez oba roditelja i ratni vojni invalidi sa oštećenjem organizma od 100% I grupe;
2. porodice sa dva i više poginulih, umrlih i nestalih boraca i ratni vojni invalidi sa oštećenjem organizma od 100% II grupe;
3. porodice poginulih, umrlih i nestalih boraca i ratni vojni invalidi sa oštećenjem organizma od 90%, 80% i 70%;
4. ostali ratni vojni invalidi i
5. demobilizirani borci.

Dakle, federalni zakon je regulirao, u suštini, samo osnovna prava boračke populacije, a kantone obavezao da svojim propisima riješe veoma širok i značajan broj socijalnih prava, koja bi, ako bi bila i ostvarena, polučila heterogen sistem socijalnog obezbjeđenja ratnih vojnih invalida, ali i ostalih branilaca i članova njihovih porodica. Uz ovu krupnu manjkavost, posebno ističem da rješavanje ovog pitanja na ovakav način, nije u skladu sa Ustavom Federacije BiH, niti sa ustavima kantona. Ustavi u Federaciji BiH su ovo pitanje riješili kao podijeljenu nadležnost, a to znači da Federacija BiH, niti može, a niti treba, da jednostrano obavezuje kantonalne vlasti na rješavanje ovog pitanja na navedeni način. To je i dovelo do toga da svih deset kantona u Federaciji BiH ovo pitanje riješi svako na drugačiji način, a to prije svega zbog toga što su ekonomsko-finansijske mogućnosti svih kantona različite. Kako se, u pravilu, prava iz boračkih prinadležnosti rješavaju i ostvaruju prema mjestu prebivališta, to je dovelo do toga da borci i članovi njihovih porodica imaju različito regulirana, a potom i ostvarena prava u Federaciji BiH.²² To su: ratni vojni invalidi i

²² Zakon o dopunskim pravima boraca – branitelja Bosne i Hercegovine („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj. 2/02 i 28/03); Zakon o dopunskim pravima boraca – branitelja i članova njihovih porodica („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj. 7/02); Zakon o dopunskim pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj. 3/05); Zakon o dopunskim pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj. 6/06); Zakon o dopunskim

članovi njihovih porodica, članovi porodica šehida, poginulih, umrlih i nestalih boraca, demobiliziranih boraca i lica sa naročitim zaslugama u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu, a u to su uključena i druga pitanja iz oblasti zaštite boraca i članova njihovih porodica, koja imaju prebivalište na području određenog kantona.²³

Zakonom o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica Federacije Bosne i Hercegovine²⁴ uređuju se: prava, uslovi i postupak za ostvarivanje prava demobiliziranih branilaca, kao i zaslužnih lica u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu, te prava, uslovi i postupak za ostvarivanje prava članova porodica demobiliziranih branilaca.

Ovim zakonom braniocem se smatra pripadnik Armije RBiH, Hrvatskog vijeća obrane i policije, tj. nadležnog organa unutrašnjih poslova, koji su učestvovali u odbrani Bosne i Hercegovine (početak agresije na općinu Ravno) od 18.9.1991. do 23.12.1996. godine, odnosno do prestanka neposredne ratne opasnosti i koji je demobiliziran rješenjem nadležnog vojnog organa, kao i lice koje je učestvovalo u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu prije 18.9.1991. godine, a koje je angažirano od nadležnog organa. Pod učešćem u odbrani Bosne i Hercegovine, smatra se učešće u oružanom otporu i djelovanje koje je u direktnoj vezi sa pružanjem otpora. Dobrovoljcem u organiziranju otpora, smatra se pripadnik vojnih i policijskih jedinica koji je učestvovali u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu od 18.9.1991. do 19.6.1992. godine, kao i drugo lice koje nije bilo vojni obveznik u vrijeme dobrovoljnog stupanja u oružane snage i ostao neprekidno u jedinici do kraja rata, ili je ranije demobiliziran od nadležnog vojnog organa. Pod veteranom se podrazumijeva lice koje je stupilo u jedinice Oružanih snaga od 19.6.1992. godine do kraja 1992. godine, i ostalo neprekidno do 23.12.1995. godine ili je ranije demobilizirano od nadležnog organa, ali ne na lični zahtjev. Kako Bosna i Hercegovina na dan 18.9.1991. godine nije bila međunarodno priznata država, postavlja se pitanje legalnosti i legitimnosti priznavanja ovih svojstava od navedenog datuma, kao što se isto pitanje postavljalo i u prethodnom dijelu ovog rada za druge uživaoce boračkih prinadležnosti.

pravima boraca i članova njihovih porodica u Bosanskojpodrinjskom kantonu Goražde („Službene novine Bosanskojpodrinjskog kantona Goražde“, broj. 3/05).

23 Napomena: U daljnjoj obradi ove teme, neće se više obrađivati dopunska prava za bilo koju preostalu kategoriju boračke populacije koje mogu ostvariti socijalna prava po Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica, iz kojeg su svi kantoni unificirano preuzeli lica koja mogu ostvariti predmetna prava iz oblasti boračke zaštite.

24 Zakon o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, broj: 61/06, 27/08 i 32/08).

Članovi porodice demobiliziranog borca, utvrđeni zakonom su:

1. bračni partner, djeca rođena u braku i van braka (uža porodica);
2. usvojena djeca, kao i pastirčad koja žive u zajedničkom domaćinstvu sa demobiliziranim braniteljem;
3. roditelji i usvojlac;
4. oćuh i maćeha koji žive u zajedničkom domaćinstvu sa demobiliziranim braniteljem;
5. djed i nana, po ocu i majci, koji su se starali o podizanju i odgoju lica od koga izvode pravo i sa kojim žive u zajedničkom domaćinstvu i koji su živjeli u zajedničkom domaćinstvu sa demobiliziranim braniocem neposredno prije njegovog stupanja u Oružane snage BiH, pod uslovom da nema lica iz taćke 1.,2.,3., i 4.
6. maloljetna braća i sestre, kao i braća i sestre nesposobni za privređivanje, a ćija je nesposobnost nastupila prije 15. godine života, ako zajedno žive sa demobiliziranim braniocem i ukoliko nemaju roditelje, odnosno ćlanove uže porodice;
7. vanbraćni partner demobiliziranog branioca sa kojim živi u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine, ili kraće ako imaju zajednićko dijete.

Prava demobiliziranih branilaca su:

1. novćana naknada za vrijeme nezaposlenosti;
2. pravo po osnovu preostale radne sposobnosti;
3. stimulatívne mjere i prednost pri zapošljavanju;
4. prednost pri dodjeli kredita za podsticanje zapošljavanja;
5. povoljniji uvjeti penzionisanja;
6. osnovno obezbjeđenje;
7. zdravstvena zaštita;
8. stambeno zbrinjavanje;
9. subvencioniranje plaćanja naknade troškova korištenja građevinskog zemljišta;
10. prednost pri upisu u obrazovne ustanove i pravo na obezbjeđenje sredstava za nabavku udžbenika;
11. prednost pri dodjeli stipendija i smještaja u studentske domove.

Prava članova porodica demobiliziranih branilaca pod uslovima utvrđenim prijedlogom zakona su:

1. zdravstvena zaštita;
2. prednost pri upisu u obrazovne ustanove i prvo na obavezna sredstva za nabavku udžbenika;
3. prednost pri dodjeli stipendija i smještaja u đачke i studentske domove;
4. prednost pri zapošljavanju;
5. pomoć u slučaju smrti.

Osnovicu za sva novčana primanja po zakonu čini prosječna mjesečna neto plaća isplaćena u Federaciji BiH u prethodnoj godini, prema izvještaju Zavoda za statistiku Federacije BiH. Kako su prava iz Zakona o pravima demobiliziranih boraca u Federaciji BiH finansijski neostvariva, pa i uz imovinski cenzus, postavlja se pitanje stvarne potrebe za ovim zakonom, tim prije što je donesen kao predizborni i finansijski neutemeljen propis, a u 2010. godini se pokazao finansijski neodrživim propisom.

Uz sve manjkavosti reguliranih prava demobiliziranih boraca, želim istaći i osnovnu karakteristiku svih navedenih dopunskih prava, koja ni po pitanju reguliranja nisu u cijelosti ujednačena i unificirana. I tamo gdje su dopunska prava bar približno unificirano regulirana, po pitanju njihovih ostvarivanja, vlada potpuna neujednačenost i šarolikost, jer svi kantoni nemaju iste finansijske mogućnosti za ostvarivanje reguliranih prava. Zbog neujednačenosti, neizdiferenciranosti i nesvrishodnosti ostvarivanja dopunskih prava po kantonima koji su donijeli svoje zakone, Skupština Saveza ratnih vojnih invalida Bosne i Hercegovine, zahtijevala je od Vlada Federacije BiH da formira posebnu Fondaciju za finansiranje dopunskih prava branilaca i članova njihovih porodica i druga prava), kako bi se nivo prava za sve branioce FBiH izjednačio, bez obzira na njihovo prebivalište, što je moguće po važećim Ustavnim odredbama, uz prenošenje nadležnosti kantona na Federaciju BiH.²⁵ Od svih dopunskih prava želim posebno da ukažem na svu težinu i složenost zdravstvene zaštite boračke populacije koju su u svojim kantonalnim zakonima predvidjeli i regulirali svi kantoni koji su donijeli ove zakone kao dopunsko pravo za lica koja nisu osigurana.

²⁵ Zaključci 11. redovne Skupštine Saveza ratnih vojnih invalida Bosne i Hercegovine, održane u Sarajevu 29.06.2006. godine, i to tačke 2. i 3. koje su podržale sva boračko-branilačka udruženja – udruge nastale iz Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane.

To je regulirano odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH²⁶ i Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i to kao osnovno pravo iz oblasti zdravstvene zaštite. Kako je zdravstvena zaštita, kao veoma složeno i kompleksno socijalno pravo, definirano i regulirano propisima Federacije Bosne i Hercegovine i propisima određenih kantona, i kako je to pravo globalno sa naučne i stručne strane u najvećem dijelu dobro izdiferencirano i svrsishodno regulirano, ovdje će zbog toga biti riječi samo o posttraumatskom stresnom poremećaju (PTSP), kao novom uzroku invalidnosti, koji nerijetko donosi i gubitak radne sposobnosti. Posttraumatski stresni poremećaj kao novi uzrok invalidnosti koji često rezultira gubitkom radne sposobnosti, u svim bosanskohercegovačkim naučnim oblastima a posebno medicinskoj i psihijatrijskoj praksi tek traži svoje mjesto. Zbog toga ovo pitanje treba promatrati sa pozicije i iskustava zemalja koje su po ovom pitanju odmakle daleko od Bosne i Hercegovine i čije spoznaje imaju načelnu edukativnu ulogu, kao i naša iskustva i spoznaje po pitanju ove savremene i nove bolesti – zdravstvenog problema.²⁷ Osim posttraumatskog stresnog sindroma i druge bolesti i oboljenja, rane, povrede i ozljede nastale u ratu, pitanja su kojima treba posvetiti posebnu pažnju, a od kojih zavisi ostvarivanje mnogih prava i predmet su ocjene radne sposobnosti i ocjene invalidnosti.

Razmatrajući ovo pitanje, dolazi se do spoznaje da je zdravstveni problem – posttraumatski stresni poremećaj samo jedan od mogućih uzročnika gubitka radne sposobnosti. Na ovom mjestu želim posebno ukazati na problem ratnih vojnih invalida, koji su veoma mladi bili uključeni u odbranu suvereniteta i integriteta Bosne i Hercegovine, praktično iz srednjoškolskih klupa. Ti branioci – ratni vojni invalidi, koji nisu imali ni teoretsku šansu da zasnuju radni odnos, danas su paraplegičari, kvadriplegičari, tetraplegičari, slijepi, amputirci obostranih ekstremiteta i lica sa visokim amputacijama pojedinih ekstremiteta, ili sa teškim oboljenjima. Po postojećim pozitivnim zakonskim propisima u Federaciji BiH, oni ne mogu ostvariti pravo na invalidsku penziju iz penzijsko-invalidskog osiguranja, iako imaju staža onoliko koliko su proveli u Oružanim snagama koji im je priznat kao staž u dvostrukom trajanju. Imajući u vidu penzionisanje pripadnika Oružanih snaga BiH pod povoljnijim uslovima²⁸,

26 Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", broj: 30/97, 7/02 i 70/08).

27 Brošura Instituta za ocjenjivanje radne sposobnosti „Posttraumatski stresni poremećaj – novi uzrok invaliditeta i invalidnosti, Sarajevo, mart 2002. godine, str. 20 – 25.

28 Uredbe o povoljnim uslovima za sticanje prava na strosnu penziju vojnih osiguranika Vojske Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj: 2/00 i 21/01);
Uredbe o povoljnim uslovima za sticanje prava na strasno penziju vojnih osiguranika Vojske Federacije BiH

a tiče se najčešće zdravih ljudi, smatram da je nemoralno i neopravdano uskraćivanje ovog prava najtežim ratnim vojnim invalidima. Mišljenja sam da se može omogućiti pravo na penzionisanje ratnim vojnim invalidima kod kojih je radna nesposobnost nastupila zbog rane, povrede, bolesti, zbog čega je utvrđeno tjelesno oštećenje, a koji ne mogu to pravo da ostvare po Zakonu o penzijsko-invalidskom osiguranju Federacije BiH. Za ova lica, s obzirom da nisu mogla imati radi staž, mogao bi se kao osnov uzeti poseban staž u oružanim snagama - kao staž u dvostrukom trajanju, pa ako treba i višestrukom trajanju. Ovim licima bi se ovo pravo moralo priznati, tim prije, ako se zna da penziju pod povoljnijim uslovima mogu ostvariti i državni službenici i namještenici bivšeg Federalnog ministarstva odbrane. Uz istaknuti problem najtežih ratnih vojnih invalida (100% I grupe), kojih je i najmanje, a u stanju su permanentne i stalne potrebe, ukazat ću još i na činjenicu da bi se i ostalim težim ratnim vojnim invalidima trebali omogućiti povoljniji uvjeti penzionisanja, i to po mom mišljenju na način i pod uslovima koji su određeni za dobitnike ratnog priznanja ili odlikovanja. To znači da bi ovim težim ratnim vojnim invalidima trebalo omogućiti pravo na punu starosnu penziju sa navršениh 35 godina penzijskog staža, bez obzira na godine života, odnosno pravo na starosnu penziju kada navršе 55 godina života i najmanje 20 godina penzijskog staža, pod uvjetima i na način propisan Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju.²⁹ Prema tome, s obzirom da su finansijske i ekonomske mogućnosti Federacije Bosne i Hercegovine veoma ograničene, te se ne može pružiti adekvatna zaštita i reguliranje odgovarajućih socijalnih prava svim borcima i članovima njihovih porodica, onda bi se mogli utvrditi bar prioriteta i njima omogućiti uslove života dostojne čovjeku.

1.6. Mirnodopski vojni invalidi

Mirnodopski vojni invalidi su po Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica, kada je u pitanju obim i visina prava, kao i ostvarivanje i postupak ostvarivanja pripadajućih prava u cijelosti izjednačeni sa ratnim vojnim invalidima. Da bi lice steklo status mirnodopskog vojnog invalida ono u miru, bez namjere, vršeci vojnu dužnost, zadobije ranu ili povredu, pa zbog toga nas-

(“Službene novine Federacije BiH”, broj: 14/04, 27/04 i 47/04);

Uredbe o sticanju prava na strasno penziju pod povoljnijim uvjetima pripadnika bivše Vojske Federacije BiH i državnih službenika i namještenika bivšeg Federalnog ministarstva odbrane (“Službene novine Federacije BiH”, broj: 75/06, 58/07 i 89/07 i 31/08).

²⁹ Zakon o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja i članova njihovih porodica (Službene novine FBiH, br. 70/05 i 61/06) i Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Službene novine FBiH, br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09).

tupi oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%, odnosno kod njega, usljed bolesti ili pogoršanja bolesti nastupi oštećenje njegovog organizma najmanje za 60% u periodu od 24.12.1996. godine.

Ukoliko mirnodopski vojni invalid naknadno ispuni uvjete za stjecanje svojstva ratnog vojnog invalida, po osnovu učešća u oružanim snagama stječe svojstvo ratnog vojnog invalida, a invaliditet mu se utvrđuje prema ukupnom oštećenju organizma po oba osnova.

1.7. Osnovna prava članova porodice poginulog, umrlog, nestalog borca i umrlog ratnog vojnog invalida

Članom porodice poginulog, umrlog, nestalog borca i umrlog ratnog vojnog invalida smatraju se:

1. bračni drug, djeca rođena u braku i van braka;
2. usvojena djeca, kao i pastorčad koja su sa poginulim ili nestalim braniocem, odnosno umrlim ratnim vojnim invalidom živjela u zajedničkom domaćinstvu posljednju godinu prije njegove smrti ili nestanka, odnosno stupanja u oružane snage;
3. roditelji i usvojlac;
4. očuh i maćeha koji su sa poginulim, umrlim, nestalim braniocem, odnosno umrlim ratnom vojnim invalidom živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine neposredno prije njegove smrti, odnosno stupanja u oružane snage;
5. djed i nana – po ocu i majci, koji su se starali o podizanju i odgoju lica od koga izvode svoje pravo i sa kojim su živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine neposredno prije stupanja u oružane snage, pod uvjetom da nema lica iz tačke 1., 2., 3. i 4.;
6. maloljetna braća i sestre, kao i braća i sestre nesposobni za privređivanje, a čija je nesposobnost nastupila prije 15. godine života, ako su sa njim živjeli u zajedničkom domaćinstvu do njegove smrti, odnosno stupanja u oružane snage i ukoliko nemaju roditelje, odnosno članove uže porodice;
7. vanbračni drug neoženjenog poginulog, umrlog, nestalog branioca sa kojim je imao dijete i sa kojim je živio u zajedničkom domaćinstvu najmanje godinu dana prije njegove smrti, odnosno stupanja u oružane snage, ako je taj status dokazao u roku od 12 mjeseci od dana smrti tog lica.

Kako se vidi iz naprijed pobrojanog, u zajedničkom domaćinstvu su određena lica sa nosiocem prava ili sa licem od koga se izvodi pravo morala živjeti jednu ili tri godine, s tim da se pod pojmom zajedničko domaćinstvo smatra zajednica stanovanja, privređivanja i trošenja ostvarenih prihoda.

Osnovno pravo člana porodice poginulog, umrlog, nestalog borca i umrlog ratnog vojnog invalida su:

1. porodična invalidnina;
2. uvećana porodična invalidnina;
3. pomoć u slučaju smrti;
4. zdravstvena zaštita;
5. naknada za ishranu i smještaj za vrijeme putovanja i boravka i u drugom mjestu ukoliko lice bude pozvano od strane organa državne uprave za poslove boračko-invalidske zaštite.

1.7.1. Porodična invalidnina

Da bi članovi porodice poginulog, umrlog i nestalog borca, kao članovi porodice umrlog ratnog vojnog invalida od I do IV grupe koji je bio korisnik dodatka za njegu i pomoć od strane drugog lica i sa kojim su do njegove smrti živjeli u zajedničkom domaćinstvu pet godina prije njegove smrti, mogli ostvariti porodičnu invalidninu, treba da ispune određene uvjete i to:

1. udovica kada navrši 45 godina života ili udovac kada navrši 60 godina života, kao i prije navršenih 45 odnosno 60 godina života, ako ih nadležna ljekarska komisija proglasi trajno nesposobnim za rad ili ako je djeci prestalo pravo prema ovom Zakonu;
2. djeca rođena u braku ili van braka, usvojenici i pastorčad do navršene 15. godine života, odnosno, ako su na školovanju do kraja trajanja redovnog školovanja, a najkasnije do navršene 25. godine života, a nesposobni su za privređivanje, onda za vrijeme dok ta nesposobnost traje, pod uvjetom da je nesposobnost nastupila prije navršene 15. godine života, odnosno 25 godine života, ukoliko su bila na redovnom školovanju. Ako je školovanje prekinuto zbog bolesti ili službe u oružanim snagama za vrijeme ratnog stanja, ova lica mogu se koristiti pravom na porodičnu invalidninu i za vrijeme bolovanja, odnosno službe u oružanim snagama za vrijeme ratnog stanja i to do navršene 25. godine života, a poslije toga najviše još za onoliko vremena ko-

liko su izgubili od redovnog školovanja, ako je redovno školovanje produženo prije navršene 25. godine života;

3. roditelji i usvojioci imaju pravo na porodičnu invalidninu, iako su lica iz tačke 1. i 2. ostvarila to pravo;
4. očuh i maćeha ukoliko nema lica iz tačke 3. koji su sa poginulim braniocem, odnosno umrlim ratnim vojnim invalidom živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine neposredno prije njegove smrti, odnosno stupanja u oružane snage. Očuh, maćeha i usvojilac koji ispunjavaju uvjete za priznavanje prava na porodičnu invalidninu imaju preče pravo od roditelja koji nisu vršili roditeljske dužnosti u skladu sa Zakonom;
5. djed i nana (po ocu i majci), koji su se starali o podizanju i odgoju lica od koga izvode pravo i sa kojim su živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine neposredno prije njegovog stupanja u oružane snage, pod uvjetom da nema lica iz tačke 1., 2., 3. i 4.;
6. maloljetna braća i sestre, kao i braća i sestre nesposobni za privređivanje, a čija nesposobnost je nastupila prije navršene 15. godine života, ako su sa njim živjeli u zajedničkom domaćinstvu do njegove smrti, odnosno do stupanja u oružane snage i ukoliko nemaju roditelje, odnosno članove uže porodice;
7. vanbračni drug neoženjenog, poginulog, umrlog, nestalog branioca sa kojim je imao dijete is a kojim je živio u zajedničkom domaćinstvu najmanje godinu dana prije njegove smrti, odnosno stupanja u oružane snage, ako je taj status dokazao u roku od 12 mjeseci od dana smrti tog lica, može ostvariti pravo na porodičnu invalidninu pod sljedećim uslovima: udovica kad navrši 45 godina života ili udovac kada navrši 60 godina života, kao i prije navršenih 45, odnosno 60 godina života, ako ih nadležna ljebarska komisija proglašuje trajno nesposobnim za rad, ili ako je djeci prestalo pravo Zakonom utvrđeno.

Ako užu porodicu sačinjavaju bračni drug sa jednim ili više članova porodice iz tačke 2., bračni drug ima pravo na porodičnu invalidninu kao sauživalac s njim, bez obzira na propisane uvjete. Iznos porodične invalidnine utvrđuje se od osnovice kao i za ratne vojne invalide i to na način kako slijedi:

1. za jednog člana porodice u visini 43% od osnovice;
2. za dva člana porodice u visini 55% od osnovice;
3. za tri člana porodice u visini 60% od osnovice;

4. za četiri člana porodice u visini od 65% od osnovice.

Za lica koja moraju ispuniti određene uvjete da bi ostvarili pravo na porodičnu invalidninu navedeno u tački 1. i koja nisu imala djecu, a imaju prihod po osnovu radnog odnosa, penzije ili vršenja samostalne djelatnosti, porodična invalidnina iznosi 20% od osnovice.

Izuzetno od zakonskih uvjeta, bračnom drugu, bez obzira na godine života, ako ne ostvaruje druge prihode, čija su djeca prestala biti korisnici prava na porodičnu invalidninu, pripada pravo na porodičnu invalidninu u iznosu od 43% od osnovice.

Članovima porodice nestalog branioca pripada pravo na porodičnu invalidninu do njegovog proglašenja umrlim, a najkasnije do 20.6.2006. godine, kada im prava prestaju ukoliko u tom periodu ne pokrenu postupak za proglašenje nestalog borca umrlim.

Osim članova porodice umrlog i nestalog branioca, kao i članova porodice umrlog ratnog vojnog invalida pod navedenim uslovima, pravo na porodičnu invalidninu mogu ostvariti i članovi porodice ratnog vojnog invalida od II do VII grupe, ali samo pod uslovom da je njegova smrt posljedica rane, povrede ili oboljenja po kom osnovu je ostvario pravo na ličnu invalidninu i sa kojim su živjeli u zajedničkom domaćinstvu pet godina prije njegove smrti.

Porodična invalidnina za jednog roditelja neženjenog poginulog borca iznosi 43% od osnovice. Ukoliko porodičnu invalidninu koriste oba roditelja neženjenog poginulog borca, porodična invalidnina iznosi 50% od osnovice. Za jednog roditelja ženjenog poginulog borca koji ostvaruje druge mjesečne prihode, porodična invalidnina iznosi 10% od osnovice. Ukoliko porodičnu invalidninu koriste oba roditelja koji imaju druge mjesečne prihode, porodična invalidnina iznosi 15% od osnovice. Za jednog roditelja ženjenog poginulog borca koji nema drugih redovnih mjesečnih prihoda, porodična invalidnina iznosi 27% od osnovice, a ako porodičnu invalidninu koriste oba roditelja, porodična invalidnina iznosi 35% od osnovice.

1.7.2. Uvećana porodična invalidnina

Djeca poginulih, umrlih i nestalih boraca, kao i djeca umrlih ratnih vojnih invalida pod navedenim uvjetima, bez oba roditelja, imaju pravo na porodičnu invalidninu uvećanu za 35% od osnovice za jedno dijete, 45% od osnovice za dvoje djece i 55% od osnovice za troje i više djece.

Članovi porodice koji ispunjavaju uvjete za priznavanje prava na porodičnu invalidninu po osnovu dva ili više poginulih lica, imaju pravo na jednu porodičnu invalidninu po sopstvenom izboru uvećanu za 20% od osnovice za svako poginulo lice.

Roditeljima kojima je poginulo jedno dijete, odnosno, ako imaju jedno ili više djece koja su nesposobna za privređivanje, prema zakonom utvrđenim uslovima, porodična invalidnina se uvećava za 30% od osnovice.

Ako porodičnu invalidninu koriste dva ili više članova porodice, porodična invalidnina se dijeli korisnicima na jednake dijelove.

Osnovna primjedba koju ističem izvršnom organu vlasti u Federaciji BiH, uz priznanje za trend i evidentno nastojanje da se kroz ovo socijalno pravo postigne i zavidna pravičnost raspodjele raspoloživih finansijskih sredstava, shodno finansijskim mogućnostima Federacije BiH bez čega i nema ostvarivanja prava, ogleda se u tome da je i izvršni i zakonodavni organ vlasti u cilju realizacije i pravičnije raspodjele sredstava, trebao i morao voditi računa o imovinskom cenzusu korisnika ovih prava. Čudno je da je zakonodavac previdio činjenicu da se u Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica, kada su u pitanju porodične invalidnine, za veću ili manju porodičnu invalidninu koristi uvjet koji definira “da određeno lice ne ostvaruje druge mjesečne prihode”, iz čega se može izvući samo jedan zaključak, a to je: Nije bitno koliki su ostali mjesečni prihodi, da bi neko lice ostvarilo ili da ne bi ostvarilo pravo na porodičnu invalidninu, što sigurno nije u duhu socijalne pravde i realne raspodjele oskudnih i nedostatnih sredstava i to prevashodno onima kojima su najpotrebnija. Veliki je broj lica iz reda boračke populacije sa drugim mjesečnim приходima, ali vrlo malim, oskudnim i nedostatnim za minimum egzistencije. Oni bi trebali i morali imati utvrđen prioritet u boračkoj zaštiti. Lica sa zavidnim ukupnim mjesečnim primanjima *de facto* i *de jure* i ne bi trebala biti predmet ove materijalne zaštite.

1.7.3. Pomoć u slučaju smrti

Članovi porodice ratnog vojnog invalida koji su ostvarili pravo na porodičnu invalidninu i koji su sa tim licem u vrijeme njegove smrti živjeli u zajedničkom domaćinstvu, imaju pravo na jednokratnu novčanu pomoć u visini 100% od osnovice utvrđene Zakonom, ukoliko to pravo ne mogu ostvariti po drugom osnovu. Jednokratnu novčanu pomoć može ostvariti samo jedno lice, bez obzira na broj članova porodičnog domaćinstva.

1.7.4. Ostvarivanje prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite

Licima koja ispunjavaju uslove za ostvarivanje socijalnih prava iz boračko-invalidske zaštite, ta prava pripadaju od prvog dana narednog mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, ukoliko zakonodavac nije drugačije odredio. Isplata mjesečnih novčanih naknada vrši se u mjesečnim iznosima za prethodni mjesec. Ako ratni ili mirnodopski vojni invalid za isto oštećenje organizma stekne pravo na novčanu naknadu po drugom propisu može po sopstvenom izboru koristiti pravo na ličnu invalidninu, ali samo po jednom propisu. Na isti način kao korištenje prava na ličnu invalidninu, ratni i mirnodopski vojni invalid može koristiti i pravo na dohodak za njegu i pomoć od drugog lica ili drugo lično pravo.

Prekluzivnom normom je određeno da prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite, ne mogu ostvariti:

- lica koja su samovoljno, bez odobrenja nadležne komande napustila oružane snage (dezertirala);
- lica koja su se sama ranila ili povrijedila radi izbjegavanja vojne službe za ciljeve odbrane i sigurnosti Bosne i Hercegovine;
- lica koja su osuđena pravosnažnom sudskom presudom zbog izvršenja težih krivičnih djela protiv ustavnog poretka Bosne i Hercegovine, ustavnog poretka Federacije Bosne i Hercegovine, krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava i krivičnih djela protiv oružanih snaga i
- članovi porodica lica koja su osuđena za djela iz prethodne tri tačke.

Kada prestaju prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite, precizno je određeno zakonom, a ti slučajevi su:

- usljed smrti korisnika;
- u slučajevima u kojima se ne može ostvariti pravo na pravosnažnost presude nadležnog suda, koji se odnose na krivična djela zbog kojih se to pravo ne može ostvariti.
- djeca rođena u braku ili van braka, usvojenici i pastorčad do navršene 15. godine života, odnosno, ako su na školovanju do kraja trajanja redovnog školovanja, a najkasnije do 25. godina života;
- bračnom drugu stupanjem u brak ili vanbračnu zajednicu i

- bračnom drugu koji ne vrši roditeljsku dužnost prema djeci, ako je fizički i psihički zdrav, a na osnovu odluke nadležnog organa za starateljstvo.

Ako se protiv vojnog ili mirnodopskog vojnog invalida ili korisnika porodične invalidnine vodi krivični postupak za krivično djelo zbog kojih se ne mogu ostvariti ova socijalna prava, za vrijeme dok se nalazi u pritvoru porodici ratnog i mirnodopskog vojnog invalida i porodici korisnika porodične invalidnine, isplaćuje se polovina njegove invalidnine i ortopedskog dodatka. Obustavljena polovina isplatit će se ratnom i mirnodopskom vojnom invalidu, odnosno korisniku porodične invalidnine, ako krivični postupak bude obustavljen pravosnažnom odlukom ili ako ratni i mirnodopski vojni invalid, odnosno korisnik porodične invalidnine bude pravosnažnom presudom oslobođen optužbe, odnosno, optužba protiv njega bude odbijena, ali ne zbog nenadležnosti suda.

Ratni i mirnodopski vojni invalid kome su amnestijom ili pomilovanjem ukinute pravne posljedice osude, može ostvariti prava i to najranije od prvog dana narednog mjeseca poslije donošenja akta o amnestiji ili pomilovanju.

1.7.5. Reguliranje i ostvarivanje prava boračko-invalidske zaštite za lica koja su svoja prava stekla do 6.4.1992. godine

Prava korisnika iz oblasti boračko-invalidske zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, koji su ta prava stekli do 6.4.1992. godine, regulirana su sljedećim zakonskim propisima:

- Zakon o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca ("Službeni list R BiH", br. 2/92, 6/94, 13/94);
- Zakon o zaštiti boraca Narodnooslobodilačkog rata ("Službeni list SR BiH", br. 35/90);
- Zakon o osnovnim pravima boraca Španskog nacionalnooslobodilačkog i revolucionarnog rata od 1936. do 1939. godine boraca ("Službeni list R BiH", br. 2/92, 6/94, 13/94);
- Zakon o osnovnim pravima nosilaca "Partizanske spomenice 1941." boraca ("Službeni list R BiH", br. 2/92, 6/94, 13/94);
- Zakon o osnovnim pravima lica odlikovanih "Ordenom narodnog heroja" ("Službeni list R BiH", br. 2/92, 6/94, 13/94);

Dakle, navedenim zakonskom propisima su regulirana prava boraca i članova njihovih porodica iz Drugog svjetskog rata i Španskog nacionalnooslobodilačkog i revolucionarnog rata od 1936. do 1939. godine. Ostvarivanje i postupak ostvarivanja prava navedene boračke populacije vrši se i po Zakonu o pravima branilaca i članova njihovih porodica.

1.7.6. Reguliranje i ostvarivanje prava za korisnike boračko-invalidske zaštite sa prebivalištem u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine i lica sa prebivalištem u Republici Srpskoj, države Bosne i Hercegovine

Reguliranje prava korisnika boračko-invalidske zaštite sa prebivalištem u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine uređeno je Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica (Službene novine Federacije BiH, br. 33/04 od 19.6.2004. godine) na isti način kao i za korisnike ovih prava sa prebivalištem na prostoru Federacije BiH. O pravima lica sa prebivalištem u Brčko Distriktu u prvostepenom postupku rješava organ nadležan za boračko-invalidsku zaštitu Vlade Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i to po federalnom propisu, a po žalbama na prvostepena rješenja i u postupku zakonske revizije rješenja, Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Za lica sa prebivalištem u Republici Srpskoj države Bosne i Hercegovine koji su bili učesnici posljednjeg rata na prostoru Bosne i Hercegovine u redovima Armije RBiH, Hrvatskog vijeća obrane i policije nadležnog organa unutrašnjih poslova u Federaciji BiH, o njihovim pravima iz Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica u prvostepenom postupku rješava najbliži kantonalni organ za boračko-invalidsku zaštitu u odnosu na njihovo prebivalište, a po žalbama na prvostepeno rješenje i u postupku zakonske revizije rješava Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Na lica koja nemaju prebivalište u Federaciji BiH ne mogu se primijeniti odredbe Zakona o upravnom postupku Federacije BiH. U pravilu, kako stoji u Zakonu, u postupku za ostvarivanje prava iz federalnog zakona, primjenjuju se odredbe Zakona o upravnom postupku, ukoliko ovim federalnim propisom nije drugačije određeno. A kako je određeno, to je praktično teško ili nikako primjenljivo.

Zbog ove pretjerane usložjenosti priznavanja prava lica iz oblasti boračko-invalidske zaštite koja ostvaruju svoja prava prema prebivalištu van prostora Federacije BiH, a u suštini su im ta ista prava priznata po federalnim

propisima i propisima kantona u Federaciji BiH, ovo bi bio još jedan od dodatnih razloga da se sva pitanja boračko-invalidske zaštite riješe i reguliraju putem nadležnog organa uprave države Bosne i Hercegovine.

1.7.7. Naknada štete nastale za vrijeme ostvarivanja prava iz boračko-invalidske zaštite

Lice kome je isplaćeno bilo koje novčano primanje po osnovu utvrđenih socijalnih prava, a na koje nije imalo pravo, dužno je vratiti tako protuzakonito primljena novčana sredstva.

Slučajevi kada je lice dužno vratiti ova sredstva su:

- ako je na osnovu netačnih podataka za koje je znalo ili je moralo znati da su netačni, ali je na drugi protivpravni način ostvarilo novčano primanje koje mu ne pripada, ili je ostvarilo novčano primanje u većem iznosu nego što mu pripada;
- ako je ostvarilo novčano primanje zbog toga što nije prijavilo nastale promjene koje utječu na gubitak, prestanak ili smanjenje obima nekog prava, a znalo je ili je moralo znati za te promjene i
- ako je primilo novčani iznos veći od iznosa koji mu je određen rješenjem.

Ovo potraživanja iz prethodno navedene tri tačke zastarijevaju protekom roka određenog federalnim zakonom kojim se uređuje zastarjelost za ovu vrstu potraživanja. Ovi rokovi počinju da teku od dana kada je u upravnom postupku rješenje postalo konačno, a kojim je utvrđeno da isplaćivano primanje ne pripada ili da pripada u manjem obimu, odnosno od dana kada je izvršena posljednja nepravilna isplata novčanih sredstava.

Lice koje je primilo nepravilno isplaćena sredstva, dužno je da ih vrati u iznosu primljenom za posljednje tri godine, računajući od posljednje isplate na koju nije imalo pravo. Obaveza vraćanja nepravilno isplaćenih iznosa postoji, bez obzira na to da li je rješenje kojim je tom licu pravo priznato, poništeno ili ukinuto.

Za nepravilne isplate koje su nastale kao posljedica greške organa uprave koji je vodio postupak priznavanja prava, nepravilno isplaćena sredstva nadoknadit će organ koji je učinio grešku i odgovarajući iznos novčanih sredstava doznačiti na račun Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata.

2. Zaključne konstatacije

Ustav Bosne i Hercegovine u osnovi normira federalnu strukturu, iako u njegovom tekstu nema decidnijeg definiranja tipa države. Ipak, nesumnjivo je da se radi o federaciji, istina, sa nešto labavijom strukturom, te od ovoga treba i krenuti u razvijanju teze integriranja boračke zaštite u Bosni i Hercegovini.

Zbog neadekvatne budžetske politike Bosne i Hercegovine, koja se ogleda prevashodno u nedefiniranom statusu zajedničkih potreba javnog karaktera, u koju, pored penzijsko-invalidskog osiguranja, zdravstvene zaštite i privremene nezaposlenosti, spada i boračko-invalidska zaštita, a zbog odsustva aktivnog međubudžetskog izravnavanja i fragmentarnosti, dovodi se u pitanje kvalitet svih zajedničkih potreba javnog karaktera, a posebno sistema boračko-invalidske zaštite, čiji su fragmentarni (entitetski i kantonalni) kapaciteti skromni, a time i kvalitet života unutar boračke populacije izraženo nejednak.

Trenutno stanje u Bosni i Hercegovini po pitanju integriranja boračko-invalidske zaštite može se opisati kao nedostatak prevashodno političke volje, kako bi se ovo pitanje sveobuhvatnije, racionalnije, ekonomičnije i pravičnije reguliralo na nivou države.

Upravo zbog svih navedenih razloga, reforma budžetskog i ukupnog sistema javnog finansiranja je neophodna, jer je bez reforme nerealno očekivati da sistem finansiranja preuzme odgovarajuću ulogu u tokovima privređivanja. Ukoliko se ovo ne desi i postojeći reducirani fiskalni učinci sve više će imati negativne implikacije na ukupni ekonomski i socijalni razvitak, pa i na integriranje boračke zaštite u Bosni i Hercegovini, a uz to i na ulazak Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i druge evroatlantske integracije, jer su integracije opći svjetski trend u svim oblastima društvenog života.

Da je integrirano reguliranje i ostvarivanja prava boračke populacije moguće vršiti po jednom-jedinstvenom zakonu, najbolje nam pokazuju sljedeća dva primjera:

Primjer prvi: Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica Federacije Bosne i Hercegovine, korisnicima iz reda Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane, mada su bili u oružanom sukobu, danas je istim zakonom integrirano reguliranje i ostvarivanje prava boračke populacije u ovom entitetu BiH. To bi trebalo i moralo da znači da nema nikakvih pravnih i socijalnih, a ni ostalih zapreka, da se prava korisnika iz oblasti boračko-invalidske zaštite propišu jedinstvenim državnim boračkim zakonom, ali na svrsishodan i ekonomičniji način.

Primjer drugi: Da je integriranje boračke zaštite na nivou države Bosne i Hercegovine moguće, dokazuje nam, nedvojbeno, primjer Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, u kome isti (jedan) općinski (prvostepeni) organ državne uprave provodi kompletan prvostepeni postupak priznavanja, utvrđivanja i konstituiranja prava svih lica – podnosilaca zahtjeva i to neovisno od toga da li su podnosioci zahtjeva na prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite bili pripadnici Armije RBiH, Vojske RS ili Hrvatskog vijeća obrane.

Dakle, primjer Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine nam pokazuje da je reguliranje i ostvarivanje prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite moguće vršiti na jednom mjestu i u istom organu državne uprave, što je sigurno rudimentarni nukleus integriranja boračko-invalidske zaštite u Bosni i Hercegovini, kao državi.